

Содор муз

Олександр Яременко

ФІЛАТЕЛІСТИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА¹

Земляки, друзі, знайомі Т. Шевченка

На життєвому шляху Т. Шевченко був знайомий і дружив з багатьма визначними літераторами, художниками, композиторами, ученими, громадськими діячами, пам'ять про яких ушановано засобами філателії [див.: 1].

1831 р., ще кріпаком Шевченко приїздить до Петербурга разом із поміщиком П. Енгельгардтом. Щоб мати свого дворового маляра та зважаючи на невідступні прохання Шевченка 1832 р. Енгельгардт законтрактував його на чотири роки на навчання до майстра живописних справ В. Ширяєва.

Перші знайомства і друзі з'являються в оточенні, наближеному до захопленого молодого Тараса, насамперед у малярському, згодом у літературному середовищі. 1836 р. Шевченко знайомиться й товаришує з учнем петербурзької Академії мистецтв І. Сошенком. Він одним із перших звернув увагу на художній хист Шевченка. Через Сошенка з Тарасом познайомився інший учень Академії А. Мокрицький (конв. 1985), який лише за кілька років до того (1830) закінчив Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька (конв. 2005), де навчався водночас із М. Гоголем, Є. Гребінкою, Н. Кукольником та ін. Після закінчення гімназії багато ніжинців служили в Петербурзі, де зберігали дружні стосунки і збиралися то в Гоголя (до його від'їзду за кордон 1836 р.), то у Гребінки, то в Кукольника (поштова картка та пам'ятковий штемпель, Росія, 2009). З Є. Гребінкою (конв. 1987, 2012, пам'яткові штемпелі: Гребінка, Полтавська обл., 02.02.2012 та Ніжин, Чернігівська обл., 09.02.2012) Шевченка познайомив Мокрицький. Гребінка був відомий своїми "Малоросійськими присказками" та перекладом пушкінської "Полтави". Майже щотижня на його квартирі влаштовувалися напівлітературні вечори, на яких бували П. Ершов, В. Даль, В. Бенедиктов та багато інших літераторів, зокрема й Шевченко. Гребінка перший помітив і підтримав його поетичне обдаровання, став першим літературним наставником і вчителем. Гребінка підтримував зв'язки з І. Котляревським, Г. Квіткою-Основ'яненком, П. Гулаком-Артемовським, О. Афанасьєвим-Чужбинським та ін.,

¹Продовження. Початок див.: СіЧ. – 2013. – № 2-9.

знайомив Шевченка з їхніми творами. До цього часу належать перші поетичні спроби Тараса, зокрема балада “Причинна”, яку він не пізніше листопада 1838 р. віддав до альманаху Гребінки “Ластівка” разом із ще декількома віршами. Мокрицький і Гребінка були земляками і близькими знайомими конференц-секретаря Академії мистецтв В. Григоровича (усі троє із Пирятини Полтавської губернії) – у дружніх стосунках перебували їхні батьки. Завдяки Мокрицькому Григорович допоміг Шевченкові стати стороннім учнем рисувального класу Товариства заохочення художників. У цей час відбулося знайомство Шевченка з художником О. Венеціановим (марки 1955, 1980, КПД 1980), першим учителем Мокрицького. Саме в колі Сошенка, Мокрицького, Гребінки, Григоровича й Венеціанова, у живому спілкуванні з яким Шевченко виявив себе як обдарований цілеспрямований художник і поет, дедалі більше зростала усвідомленість потреби вирвати його з кріпацтва й відкрити шлях до навчання в Академії мистецтв. Мокрицький звертається з проханням до К. Брюллова (марка 1952) [див. 3 стор. обкл.] допомогти обдарованому юнакові. Брюллов залучив до цієї шляхетної справи поета В. Жуковського (марка 1952) [див. 3 стор. обкл.], який погодився позувати для портрета й узяв на себе важливу й нелегку частину плану – проведення в царському палаці лотереї, щоб розіграти на ній портрет на суму, необхідну для викупу Шевченка з кріпацтва. 22 квітня 1838 р. лотерея відбулася, і 25 квітня в майстерні Брюллова Жуковський вручив Шевченкові його відпущку. Відтоді поет відвідував рисувальні класи Академії мистецтв у майстерні Брюллова.

Восени 1838 р. в Петербурзі Шевченко познайомився з українським композитором С. Гулаком-Артемівським (конв., марка та пам’ятковий штемпель 1963, конв. 1988 та марка й КДП 2013) [див. 3 стор. обкл.], і відтоді їх пов’язувала щира дружба. Поет мав неабиякий вплив на формування світогляду Гулака-Артемівського. Під час заслання Шевченка той неодноразово допомагав йому матеріально, а після заслання вони часто зустрічалися.

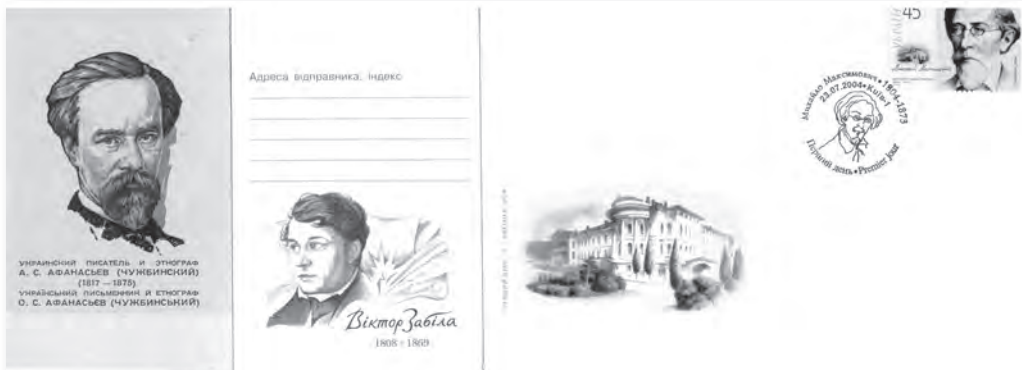
Навесні 1840 р. Шевченко познайомився з М. Маркевичем (конв. 2003, пам’ятковий штемпель: Суми, Поштамт, 07.02.2004) – українським істориком, письменником і етнографом. 1831 р. в Москві вийшла його збірка “Украинские мелодии”, вплив якої простежується в деяких ранніх творах поета. Разом з іншими історичними творами Шевченко студіював і його п’ятитомну “Историю Малороссии” (М., 1842 – 1843), присвятив йому вірш “А. Маркевичу”. У листі до М. Лазаревського від 22.IV.1857 р. поет загудував, що з Маркевичем вони колись були “великі приятелі”.

Г. Квітка-Основ’яненко знав про молодого талановитого поета з листа Є. Гребінки 1838 р., і їхнє заочне знайомство почалося з листування. 1840 р. Шевченко надіслав йому автограф вірша “До Основ’яненка”, а потім “Кобзар” і “Гайдамаки”. 22 березня 1841 р. Квітка-Основ’яненко писав Шевченкові: “Гайдамаки” Ваші добра штука буде... Друкуйте швидше, лишень”. Письменника вшановано конвертом та пам’ятковим штемпелем (Харків, 1978), конв. 1998 р., маркою та КПД 2003 р.

У кінці березня 1842 р. “Гайдамаки” з’являються на полицях петербурзьких книгарень. Поет надіслав примірник поеми українському поетові-романтику В. Забілі (конв. 2008) “на заочне знайомство”. У другій половині травня 1843 р. Шевченко разом із Гребінкою виїхав із Петербурга в Україну. У кінці травня Шевченко й Забіла зустрілися в Качанівці й затоваришували.

У кінці червня через Є. Гребінку Шевченко познайомився з О. Афанасьєвим-Чужбинським (конв. 1967) – етнографом, письменником, який про Шевченка знав ще з 1841 р. – у журналі “Москвитянин” була вміщена його рецензія на альманах “Ластівка”, в якій він схвально відгукнувся на вміщені в ньому твори поета. Потім вони зустрічалися 1846 р., подорожували разом по Лівобережжю й деякий час мешкали на квартирі в Києві в будинку на Козиному болоті (1928 р. тут відкрито Літературно-меморіальний будинок – музей Т. Шевченка – конв. 1988, 2003).

На початку лютого 1844 р. Шевченко виїхав з Києва до Петербурга через Москву, де познайомився з професором Московського університету О. Бодянським (конв. 2008) – істориком, славістом, фольклористом, українським письменником. Зустріч була дружньою і щирою. Розмови з Бодянським значною мірою вплинули на виникнення задуму поеми “Єретик” (1845). Зустрічався Шевченко й зі своїм другом М. Щепкіним, з яким познайомився 1838 р. у Петербурзі або 1843 р. в Києві, де були гастролі актора.

У Петербурзі Шевченко напружено працював над завершенням навчання в Академії мистецтв. Восени 1844 р. там гастролював Щепкін. Будучи в захваті від гри свого геніального друга, 13 грудня він пише поезію “Заворожи мені, волхве”, яку присвячує акторові. М. Щепкіну присвячено марки 1949 та 1963 рр., конв. 1974, 1988 рр., поштову картку 1987 та пам’ятковий штампелі 1988 рр. (Москва й Белгород) [див. 3 стор. обл.].

У кінці березня 1845 р. Шевченко закінчує навчання в Академії мистецтв і від’їздить до Києва. У Києві, імовірно через М. Максимовича, одержує від Київської археографічної комісії поки що неофіційне доручення замальовувати історичні пам’ятки. У цей час київським цивільним губернатором був І. Фундуклей, освічена людина, письменник, який цікавився історією, сприяв дослідженням археографічних пам’яток Київщини. У нього часто збиралися кияни, небайдужі до історії міста. Шевченко познайомився з ним під час роботи в Археографічній комісії і теж почав бувати на цих зібраннях. З нагоди 200-річчя з дня народження І. Фундуклея 2004 р. видано конверт, на якому подано недоречно українізоване прізвище – “Фундуклій”.

З П. Кулішем – письменником, істориком, фольклористом, етнографом, перекладачем – Шевченко познайомився ще 1843 р. у Києві. У 1845 – 1846 рр. вони разом брали участь у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Шевченко намалював портрет Куліша, а коли на початку 1847 р. він узяв шлюб з О. Білозерською, поет був на весіллі старшим боярином.

До 175-річчя з дня народження Куліша видано конверт, а в м. Шостці 8 серпня 1994 р. відбулося пам’яткове погашення. 2009 р. з’явився конверт та діяв спеціальний штампелі (Пантелеймон Куліш. 1819 – 1897. Шостка, ЦПЗ №4, Сумська обл., 07.08.2009).

З дружиною Куліша О. Білозерською-Куліш (літературний псевдонім Ганна Барвінок (конв. 2003)) життєвий шлях Шевченка перетнувся в Петербурзі 1859 р. У 1860 р. поет подарував їй автопортрет з бородою (офорт). Дружні стосунки із Шевченком дозволили їй відмовляти його брати шлюб із Ликерією Полусмак.

М. Костомаров – професор Київського й Петербурзького університетів, видатний історик, письменник, громадсько-політичний діяч – уже в 1840 – 1843 рр. знав Шевченкові вірші. В “Огляді творів, написаних малоросійською мовою”, опублікованому в альманасу “Молодик на 1844 год”, він наголошував на народності поезій Шевченка. Особисте знайомство відбулося навесні 1846 р. у Києві. Костомаров висловлював своє захоплення демократизмом поета, його патріотизмом, співчуттям справі слов’янського єднання. Він брав участь у роботі Київської археографічної комісії, був одним із організаторів Кирило-Мефодіївського братства. Разом із Костомаровим та іншими братчиками 1847 р. Шевченко був заарештований і відправлений до Петербурга. Перебуваючи в казематі, написав і присвятив товаришеві вірш “А. Костомарову”. 1992 р. до 175-річчя від дня народження Костомарова видано марку, 2006 р. – конверт, присвячений створенню Кирило-Мефодіївського братства, на якому на тлі панорами Києва тих часів зображено портрети засновників – П. Куліша, В. Білозерського, М. Костомарова, О. Марковича й М. Гулака. 2007 р. Костомарова вшановано конвертом з оригінальною маркою, на якій зображено сувій із текстом “Українсько-слов’янське товариство святих Кирила і Мефодія” та постаті святих.

Найжорстокіше з усіх братчиків було покарано Шевченка – його віддали в солдати із забороною писати й малювати. Настали безпросвітні дні солдатської муштри. За клопотанням начальника Аральської описової експедиції (1848 – 1849) О. Бутакова – російського мореплавця й географа, капітан-лейтенанта флоту, до складу експедиції як художника було залучено Шевченка. Під час подорожі вони разом були на шхуні “Константин”, мешкали в одній каюті й підтримували дружні взаємини протягом усієї діяльності експедиції. “Добре, братське”, за висловом поета, ставлення Бутакова до нього полегшило його долю на засланні. Пізніше на Бутакова за сприяння Шевченкові в порушенні заборони малювати було накладено стягнення. Портрет Бутакова в контр-адміральському мундирі зображено на конверті 1966 р.

З віце-президентом Академії мистецтв у Петербурзі російським скульптором і живописцем Ф. Толстим Шевченко був знайомий ще з 1835 р., коли подав свої малюнки до комітету Товариства заохочування художників; зустрічалися вони й на літературних вечорах у М. Маркевича та А. Кукольника. 1855 р. поет звернувся до Толстого з проханням поклопотатися про полегшення його долі. Після енергійних заходів Толстого 1857 р. та інших друзів Шевченка його було звільнено із заслання й 1858 р. дозволено жити в Петербурзі. До 200-річчя з дня народження Ф. Толстого видано марку (1983) та КПД.

З В. Далем – письменником, фольклористом, лексикографом – Шевченко був знайомий із 30-х років, під час заслання підтримував з ним зв'язки. Відновили знайомство під час перебування поета в Нижньому Новгороді. 17 листопада 1857 р. Шевченко в щоденнику записав: “Сделал визитацию В. И. Даля... Он принял меня весьма радушно, <...>, и в заключение просил заходить к нему запросто как к старому приятелю”. Поет подарував йому автограф твору “Рано-вранці новобранці”. Надалі Шевченко нерідко бував у Даля, але потроху зростало відчуження: поет не поділяв його своєрідного тлумачення деяких біблійних тем, зокрема Апокаліпсису. У 1976 р. до 175-річчя з дня народження В. Даля видано марку, конверт та проведено пам'яткове погашення (Москва, Почтамт, 22.11.1976). Пошта України 2001 р. вшанувала російського й українського вченого й письменника конвертом з оригінальною маркою та пам'ятковим штемпелем: “Володимир Даль. 1801 – 1872. 10.11.2001. Луганська-22”.

Ще до визволення з кріпацтва Шевченко познайомився з М. Остроградським – російським та українським математиком (родом з Полтавщини), академіком петербурзької Академії наук (з 1830). Дружба з ним тривала й після повернення поета із заслання.

“Великий математик прийняв мене с распростертыми объятіями, как земляка. Спасибо ему”, – записав поет у Щоденнику. 1976 р. Остроградського вшановано конвертом і спеціальним штемпелем: “175 лет со дня рождение М. В. Остроградского. 24.IX.1976. Полтава”, а 2001 конвертом з оригінальною маркою.

Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська, по чоловікові Маркович) – українська й російська письменниця, перекладачка. Уперше довідалася про Шевченка від свого чоловіка О. Марковича – українського фольклориста й етнографа, кирило-мефодіївця, який заприятелював із поетом 1846 р. в Києві (портрет О. Марковича зображено на конверті 2006 р., присвяченому засновникам Кирило-Мефодіївського братства). Коли Шевченко був у Нижньому Новгороді, П. Куліш передав йому “Народні оповідання” Марка Вовчка. Шевченко був у захваті від них, між ним і письменницею зав’язалось листування. Поет був одним із перших читачів-редакторів рукопису присвяченої йому повісті “Інститутка”. 22 січня 1859 р. у Петербурзі відбулося їхнє особисте знайомство. Шевченко присвятив письменниці вірш “Марку Вовчку”.

150-річчя з дня народження Марка Вовчка вшановано конвертом і пам’ятковим штемпелем (Київ, Почтамт, 22.12.1983). 2008 р. видано КДП й марку, на якій – портрет М. Вілінської, ілюстрація до її твору та факсиміле підпису.

Після повернення із заслання в Шевченка встановилися дружні стосунки з багатьма російськими діячами культури – письменниками, критиками, композиторами: І. Тургенєвим, С. Аксаковим, О. Плещеевим, М. Чернишевським, М. Добролюбовим, М. Лєсковим, Ф. Достоевським, В. Стасовим, М. Глінкою, М. Мусоргським, М. Балакїревим, О. Даргомижським та ін. [див. 3 стор. обкл.].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Пиріг А.* Тарас Шевченко в колі українських друзів та знайомих // *Шевченківський краєзнавчий альманах.* – К., 2008. – С. 51-57.

Отримано 9 серпня 2013 р.

м. Київ